

Отримано: 21 серпня 2026 р.

Прорецензовано: 24 серпня 2026 р.

Прийнято до друку: 03 вересня 2026 р.

Email: irynakostetska@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-5340-0145>DOI: [http://doi.org/10.25264/2311-5149-2026-42\(70\)-59-67](http://doi.org/10.25264/2311-5149-2026-42(70)-59-67)

Костецька І. І. Передумови та чинники розвитку сільського підприємництва в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Економіка». Острог: Вид-во НаУОА, вересень 2026. № 42(70). С. 59–67.

УДК: 330; 338

JEL-класифікація: O 12; O 15; O 18; Q 01

Костецька Ірина Іванівна,
докторка економічних наук, доцентка
Національного університету «Острозька академія»

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті досліджено передумови та чинники розвитку сільського підприємництва в Україні в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, цифровізації та воєнних викликів. Визначено основні бар'єри підприємницької діяльності у сільській місцевості, зокрема недостатній розвиток інфраструктури, низький рівень соціального та людського капіталу, дефіцит фінансових ресурсів, кадрові й демографічні проблеми. Обґрунтовано роль територіальних громад у формуванні сприятливого підприємницького середовища. Проаналізовано динаміку підприємницької активності в Україні та можливості її впливу на сільський розвиток через створення робочих місць, підвищення рівня життя населення та зниження міграції молоді. Запропоновано комплексний підхід до підтримки сільського підприємництва, що поєднує фінансові, кредитні, консультаційні та організаційні інструменти, а також враховує європейський досвід.

Ключові слова: підприємництво, сільський розвиток, територіальна громада, соціальний капітал, державна підтримка.

Iryna Kostetska,
Doctor of Sciences in Economics, Associate Professor,
National University of Ostroh Academy

PREREQUISITES AND FACTORS OF RURAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article substantiates the theoretical and methodological foundations of rural entrepreneurship development in Ukraine and identifies the principal factors determining its dynamics amid socio-economic transformation, digitalization, and war-related uncertainty. The study focuses on the role of rural entrepreneurship in promoting the economic and social development of territorial communities. The analysis identifies key institutional, financial, infrastructural, demographic, human-resource, and social constraints limiting entrepreneurial activity in rural areas. Particular attention is devoted to insufficient social capital, limited access to financial resources, deficient infrastructure, demographic decline, shortages of qualified personnel, and inadequate adaptation of public policy to rural specifics.

The dynamics of entrepreneurial activity in Ukraine are analyzed, demonstrating a gradual recovery following the initial decline caused by the full-scale war. The study emphasizes the importance of micro- and small enterprises as key drivers of rural employment and local economic growth. The experience of Poland and the European Union is examined to identify relevant mechanisms for supporting rural entrepreneurship. It is substantiated that effective support must combine financial instruments with advisory, informational, educational, and organizational measures.

The study concludes that rural entrepreneurship contributes to employment creation, improved living standards, strengthened local fiscal capacity, and reduced rural out-migration. A comprehensive support framework is proposed, accounting for the spatial, demographic, infrastructural, and economic specificities of rural territories. These findings can inform regional and local policy development aimed at strengthening rural economies and supporting Ukraine's post-war recovery.

Keywords: entrepreneurship, rural development, territorial community, social capital, government support.

Постановка проблеми. Необхідності розвитку несільськогосподарських секторів економіки в сільській місцевості дедалі більше присвячується уваги в наукових дослідженнях. Робочі місця, які створені у безпосередній близькості від місць проживання сільського населення, є доволі оптимальним рішенням. Хоча процес розвитку сільського підприємництва через самозайнятість є доволі складним процесом.

Донедавна традиційне сільське господарство було ключовим у сільській економіці. Однак на сьогодні все більше уваги приділяється розвитку несільськогосподарських видів діяльності. Однією з вагомих причин є Індустрія 4.0, яка за останніх 10 років активно входить в кожен сферу, зокрема, сільське

господарство. Ця проблематика розглядається в наукових працях вітчизняних науковців, які досліджують українські реалії: І. Новак, Р. Покотиленько [6], О. М. Поплавська [9], Е. Прушківська, А. Ткачук [10], В. Рябошлик [12], В. І. Скіцько [13].

За результатами проведеного аналізу, встановлено, що понад 50 % наявних на сьогодні професій можливо автоматизувати. Отже, йдеться про високий ступінь невизначеності й можливе загострення проблеми безробіття [10]. Прогнозовано, що залишатимуться професії, які відрізняються значним ступенем підприємливості, ризикованості й невизначеності і які потребують обов'язкового людського спілкування. Таким чином, поширення мікро і малого підприємництва мало б стати основним рушієм сільського розвитку.

Сучасні інформаційні технології вирішують багато проблем периферійного розміщення малих підприємств [13]. Найчастіше це відбувається в сільській місцевості, наближеній до міських агломерацій, а периферійні сільські території продовжують занепадати. Тому на сьогодні не можна стверджувати про однакові умови і інструменти для ведення підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем, пов'язаних із розвитком підприємництва в сільській місцевості, висвітлено в наукових працях вчених-аграрників, зокрема, С. Бірюк [1], Ю. Е. Губені [2], Р. Корінець [3], М. Малік, Ю. Лупенко [5; 7], О. Шпикуляк [5], В. Зіновчук, П. Саблук [7], Л. Романова [11]. Проте низка питань залишається не вирішеними, зокрема тих, що пов'язані зі швидкими змінами і потребами суспільства. Серед основних проблем вони виокремлюють недостатній рівень знань і практичного досвіду керівників організацій та голів особистих селянських господарств у питаннях становлення й подальшого розвитку підприємництва. Додатковими перешкодами є недостатня обізнаність у сфері налагодження ділових комунікацій, а також обмеженість методичних і практичних інструментів, необхідних для адаптації підприємницької діяльності до специфічних умов територіального та регіонального розвитку. **Невирішеним залишається питання комплексного оцінювання чинників і бар'єрів розвитку сільського підприємництва в Україні та визначення дієвих інструментів його підтримки з урахуванням специфіки сільських територій, потенціалу територіальних громад і сучасних викликів війни.**

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення і розвиток теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій для розвитку сільського підприємництва. Завдання для дослідження:

- ідентифікувати і проаналізувати сучасні тенденції та динаміку розвитку сільського підприємництва в Україні в умовах соціально-економічних трансформацій, цифровізації та воєнних викликів;
- визначити основні чинники та бар'єри розвитку сільського підприємництва, зокрема фінансові, інфраструктурні, демографічні, кадрові, інституційні та соціальні обмеження;
- оцінити роль територіальних громад і соціального капіталу у формуванні сприятливого підприємницького середовища та визначити можливості їхнього впливу на розвиток сільських територій;
- обґрунтувати напрями вдосконалення системи підтримки сільського підприємництва в Україні з урахуванням європейського, зокрема польського, досвіду та специфіки воєнного і післявоєнного періодів.

Виклад основного матеріалу. Сільський розвиток, якщо йдеться про підприємництво, постає перед певними перепонами на своєму шляху (рис. 1).

Відповідно до проведеного аналізу, встановлено, що підприємництво в сільській місцевості розвивається досить повільно, навіть діючі підприємці працюють у значно складніших умовах, ніж у місті. Тому доцільно напрацювати нові інструменти і адаптувати їх до реалій у сільській місцевості. У науковому доробку М. Клоджінського, «країни ЄС вже давно зрозуміли проблему, створивши окремі підрозділи в агентствах регіонального розвитку, які займаються виключно консалтингом і розвитком сільського підприємництва» [14]. Основна проблема в Україні криється в тому, що програми, спрямовані на сектор мікро-, малого та середнього бізнесу, не завжди враховують специфіку сільської місцевості, що є причиною повільного розвитку сільського підприємництва.

Кожна територіальна громада володіє власними ресурсами та можливостями для економічного зростання, а також має підприємницьке середовище, рівень розвитку якого може суттєво відрізнитися залежно від специфіки регіону та активності його мешканців. За наявності сприятливих умов місцеві підприємці здатні перетворювати наявні ресурси на чинник економічного розвитку громади. Водночас важливу роль у цьому процесі відіграє позиція та ініціативність органів місцевого самоврядування. Після проведення реформи децентралізації громади отримали ширші повноваження, що одночасно посилило їхню відповідальність за формування сприятливого середовища для економічного та соціального розвитку. Попри значний обсяг завдань і викликів, практика демонструє появу дедалі більшої кількості успішних прикладів підтримки та розвитку підприємництва у сільській місцевості, що свідчить про спроможність громад адаптуватися до нових умов і знаходити дієві шляхи подолання сучасних проблем.

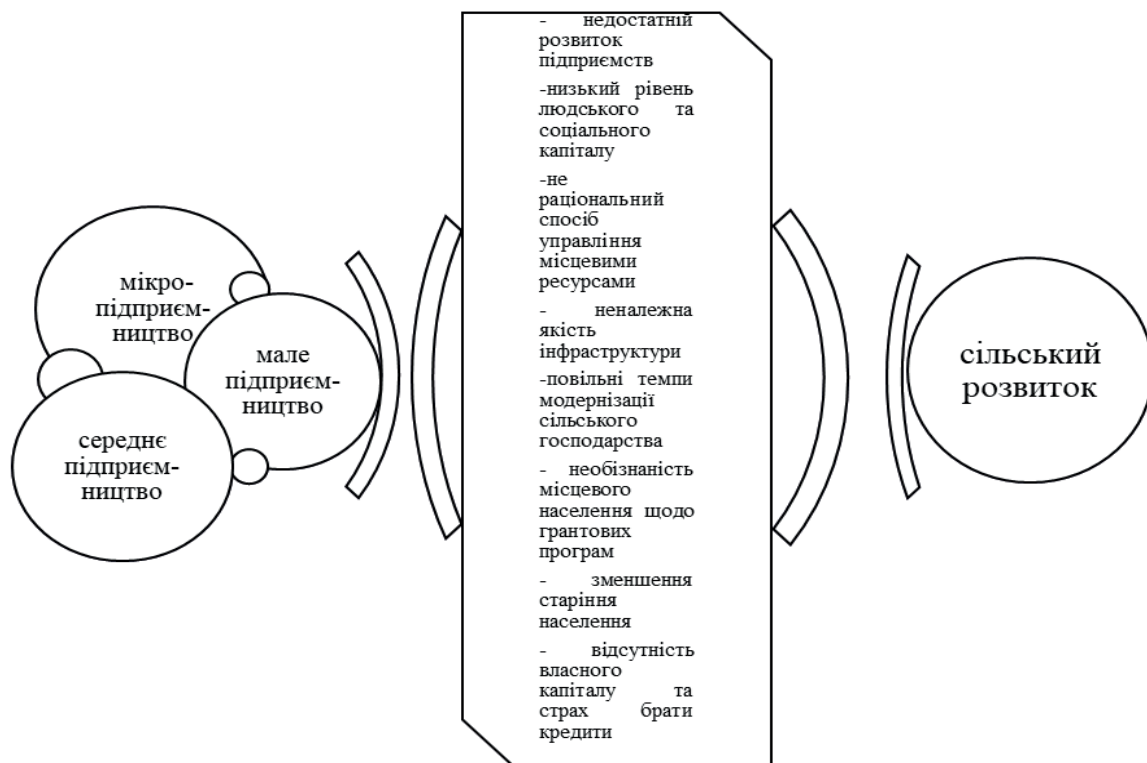

Рис. 1. Перепони для розвитку підприємництва у сільській місцевості

Джерело: розроблено автором.

Водночас частина проблем розвитку територіальних громад виходить за межі компетенції органів місцевого самоврядування. Одним із вагомих стримувальних чинників є недостатній рівень соціального капіталу, зокрема низький рівень взаємної довіри серед сільського населення, що не завжди залежить від рівня його освіти. Практичним підтвердженням цього є досвід автора публікації під час участі у проєкті «Агросільрозвиток» (USAID), де виникали труднощі з консолідацією мешканців громади навколо спільних цілей. Подібна проблема спостерігалася і під час перших двох хвиль програм розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні; натомість третя хвиля (2017–2018 рр.) продемонструвала кращі результати. Отже, рівень довіри доцільно розглядати як один із ключових чинників формування соціального капіталу та ефективної колективної взаємодії в територіальних громадах.

В умовах наближення України до європейського простору актуалізується питання адаптації програм розвитку сільських територій до відповідних європейських підходів. Забезпечення сталого розвитку села передбачає не лише залучення фінансових ресурсів, а й формування готовності населення до співпраці та колективної взаємодії. Важливим чинником цього процесу є соціальний капітал. Позитивними передумовами розвитку є підвищення освітнього рівня сільського населення, активізація діяльності громадських організацій та формування нового покоління місцевих лідерів.

Водночас розвиток сільського підприємництва стримується демографічними тенденціями, зокрема скороченням чисельності та старінням населення, які значно посилюються внаслідок війни. Відтік молоді та сімей із дітьми зумовлює звуження місцевого споживчого ринку та скорочення потенційного попиту на товари й послуги. Додатковим бар'єром залишається низький рівень самоорганізації підприємців. Переважання дрібної торгівлі та сфери базових послуг, а також конкуренція між суб'єктами господарювання обмежують можливості їхньої кооперації та спільного використання ресурсів.

Важливим стримувальним чинником розвитку сільського підприємництва залишається нестабільність нормативно-правового середовища та надмірна регуляторна зарегульованість. Зокрема, дискусії щодо законопроекту № 6013 у 2023 р. засвідчили потенційні додаткові фінансові та адміністративні витрати для фермерських господарств у разі їх реорганізації, що може негативно впливати на підприємницьку активність.

Серед внутрішніх обмежень сільського підприємництва варто виокремити недостатнє використання стратегічного планування, обмежений доступ до інституцій підтримки та дефіцит власного фінансового капіталу. Значна частина малих підприємців приймає управлінські рішення переважно ситуативно, не

використовуючи належною мірою інструменти прогнозування та планування. Додатковими бар'єрами є низька готовність до кредитування, недостатній рівень навичок проєктного менеджменту та обмежений досвід залучення грантового фінансування. У цьому контексті посилення діяльності дорадчих служб може сприяти підвищенню управлінської та фінансової спроможності суб'єктів сільського підприємництва.

Досвід Польщі засвідчує позитивний вплив фінансової підтримки ЄС, зокрема субсидій, на розвиток підприємництва у сільській місцевості. Водночас ефективність використання такої підтримки може обмежуватися недостатньою підготовленістю підприємців до проходження адміністративних процедур та відсутністю відповідного досвіду. З огляду на це для України актуальним є розвиток системи навчання потенційних і діючих підприємців щодо підготовки проєктних заявок, залучення фінансування та виконання регуляторних вимог. Особливу роль у цьому процесі можуть відігравати молоді підприємці, які мають вищий рівень освіти та більшу готовність до освоєння нових інструментів розвитку бізнесу.

Додатковим обмеженням розвитку сільського підприємництва є дефіцит кваліфікованих кадрів, зумовлений переважанням мікропідприємств і торговельної діяльності, що обмежує можливості працевлаштування фахівців відповідно до їхньої кваліфікації. Особливо гостро ця проблема може проявлятися у сфері інноваційного та вузькоспеціалізованого підприємництва. Враховуючи, що понад 96 % сільських підприємств становлять мікропідприємства, саме цей сегмент потребує пріоритетної підтримки в межах програм розвитку на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Суттєвим обмеженням розвитку сільського підприємництва в Україні залишається недостатня адаптованість державної та регіональної політики до специфіки сільських територій і відмінностей їх просторового розвитку. Ефективне формування програм підтримки потребує врахування особливостей функціонування підприємств у сільській місцевості, які, порівняно з міськими суб'єктами господарювання, стикаються з додатковими ресурсними, інфраструктурними та кадровими обмеженнями.

Важливим є також врахування польського досвіду, де на початкових етапах реалізації програм підтримки ЄС переважала фінансова допомога проєктам, що відповідали формальним критеріям, тоді як консультативний та інформаційний супровід залишався недостатньо розвиненим. Це засвідчує необхідність поєднання фінансових інструментів із системою інформаційної, консультативної та організаційної підтримки підприємств.

Отже, розвиток сільського підприємництва потребує комплексного застосування взаємопов'язаних інструментів підтримки, основні з яких наведено на рис. 2.

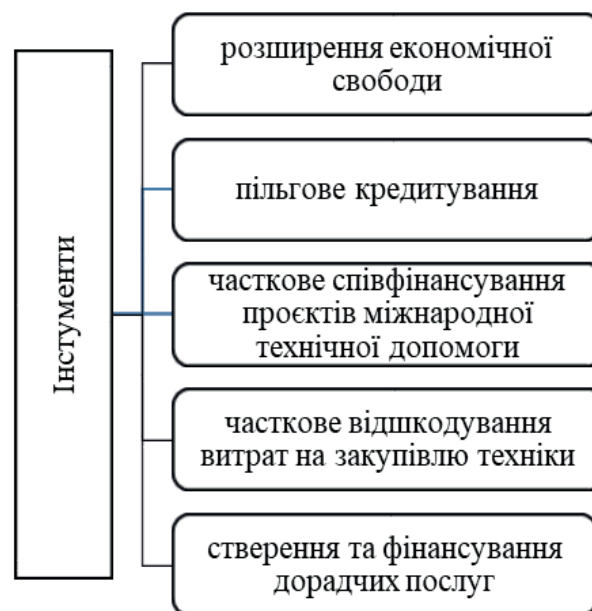

Рис. 2. Ключові інструменти для розвитку сільського підприємництва

Джерело: [4].

Застосування комплексу зазначених інструментів сприятиме підвищенню результативності підприємницької діяльності у сільській місцевості та формуванню сприятливіших умов для її розвитку. Водночас активізація сільського підприємництва створює низку економічних і соціальних можливостей, основні з яких представлено на рис. 3.

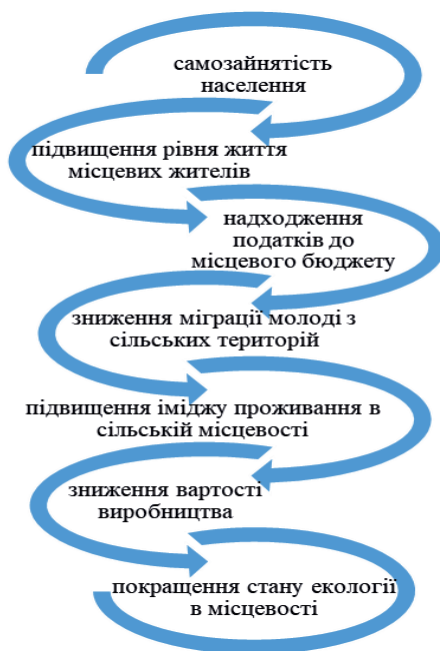

Рис. 3. Можливості для сільського розвитку за рахунок підприємництва

Джерело: розроблено автором.

Водночас оцінювання перспектив сільського підприємництва потребує врахування специфічних умов воєнного та післявоєнного періодів, коли поряд із традиційними ризиками виникають додаткові непередбачувані фактори. Через обмеженість доступу до статистичної інформації під час війни відсутні повні дані щодо підприємницької активності саме у сільській місцевості. Водночас, за даними Т. Беялової, у першому півріччі повномасштабної війни щомісячно в середньому припиняли діяльність близько 13 тис. суб'єктів господарювання, тоді як із квітня 2022 р. спостерігалось поступове відновлення підприємницької активності: середньомісячна кількість нових реєстрацій становила близько 15 тис. суб'єктів [15].

Зазначена динаміка свідчить про збереження підприємницької активності навіть в умовах високої невизначеності та адаптацію суб'єктів господарювання до нових економічних реалій. Як показано на рис. 4 та 5, після різкого скорочення кількості реєстрацій у березні 2022 р. відбулося поступове відновлення та зростання відповідного показника в наступні періоди.

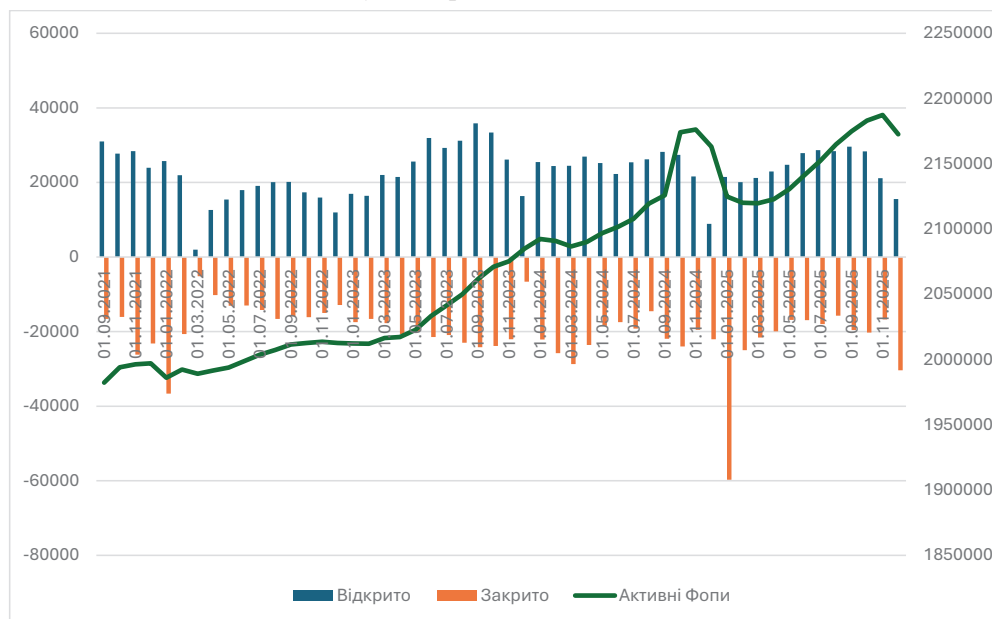

Рис. 4. Кількість суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України [8].

Позитивна динаміка реєстрації суб'єктів підприємництва зберігалася й у наступні періоди. Зокрема, у вересні 2023 р. було зареєстровано 35 587 фізичних осіб-підприємців, що стало найвищим показником за період повномасштабної війни та за попередні три роки. Найбільшу частку нових реєстрацій зафіксовано у Київській області – 21 % (7407 ФОП), далі за кількістю реєстрацій посідали Дніпропетровська (3210) та Львівська (2862) області.

Аналіз даних, наведених на рис. 4, свідчить, що у 2023 р. кількість новостворених суб'єктів підприємницької діяльності перевищила показник 2021 р. на 6,5 %, що характеризує поступове відновлення підприємницької активності до рівня, близького до довоєнного. Для порівняння, у червні та липні 2020 р. було зареєстровано близько 30 тис. нових підприємців щомісяця. Розподіл новозареєстрованих суб'єктів за основними видами економічної діяльності представлено на рис. 5.

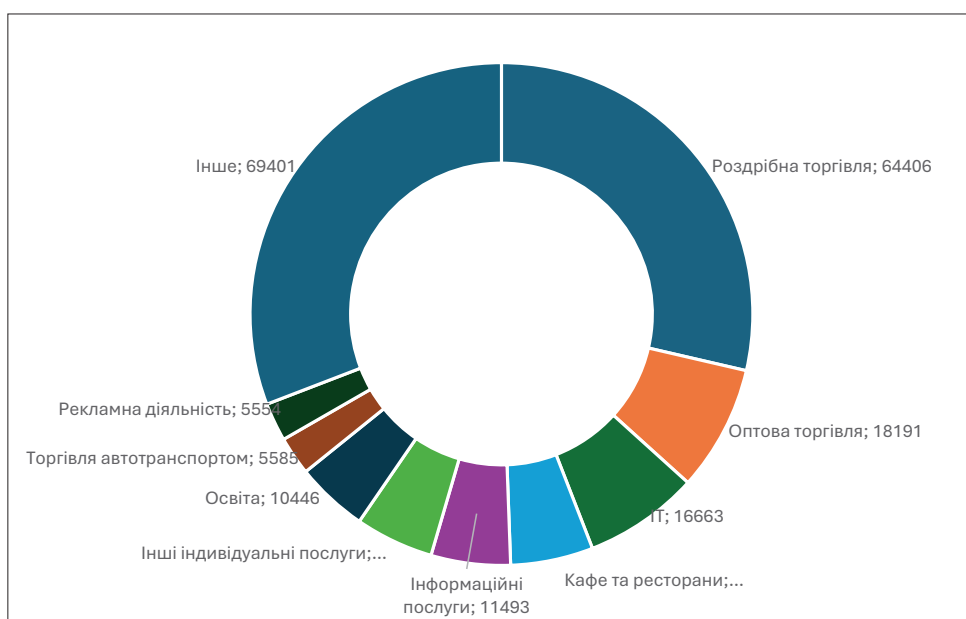

Рис. 5. Сфери діяльності підприємців протягом 2023 р.

Джерело: розроблено автором за даними Державної служби статистики України [8].

Структура видів економічної діяльності новостворених ФОП залишається відносно стабільною. Найбільша їх частка припадає на сферу торгівлі – 37 %, з яких 64 406 суб'єктів здійснюють роздрібну, а 18 191 – оптову торгівлю. Другу за поширеністю групу становлять фізичні особи-підприємці, які надають ІТ послуги, – 16 663 суб'єкти. Водночас характер підприємницької активності суттєво відрізняється за регіонами: у східних областях значна частина підприємств припинила діяльність або була релокована.

Відбувається поступова трансформація функціональної ролі сільського підприємництва. Традиційна орієнтація переважно на виробництво сільськогосподарської сировини доповнюється розвитком малого, сімейного, переробного, сервісного та інноваційного підприємництва. Відповідно, підприємницька діяльність стає одним із важливих механізмів диверсифікації економічної бази сільських територій, формування доданої вартості та підвищення рівня їх соціально-економічної стійкості.

Інституційне підґрунтя зазначених трансформацій визначається, зокрема, положеннями Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р., у межах якої визначено стратегічні орієнтири сталого розвитку сільських територій, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки держави [17]. Реалізація відповідних стратегічних положень передбачає створення сприятливих умов для розвитку підприємницької ініціативи, диверсифікації економічної діяльності та ефективнішого використання ресурсного потенціалу сільських територій.

Одним із ключових напрямів сучасної трансформації сільського підприємництва є розвиток вертикальної інтеграції та локальної переробки сільськогосподарської продукції. Традиційна модель господарювання, за якої основним об'єктом реалізації є необроблена сільськогосподарська сировина, поступово доповнюється створенням локальних виробничо-збутових ланцюгів. Для малих виробників така модель має принципове значення, оскільки дає змогу збільшувати частку доданої вартості, що формується безпосередньо на рівні господарства або територіальної громади.

Практична реалізація цього напрямку проявляється у створенні невеликих підприємств із переробки молока, м'яса, зернових, плодово-ягідної та іншої сільськогосподарської продукції. Зокрема, поширюється діяльність крафтових сироварень, мініпекарень, цехів із виробництва м'ясних виробів, а також підприємств, орієнтованих на виготовлення готових харчових продуктів. До останніх належать різноманітні види консервації, сушена та сублімована плодово-ягідна продукція, пастила та інші продукти з вищим рівнем переробки [4]. Така диверсифікація дає змогу зменшити залежність підприємців від цінової кон'юнктури ринку сировини, розширити асортимент продукції та підвищити стійкість господарської діяльності.

Одночасно важливим чинником трансформації сільського підприємництва є цифровізація. Розвиток цифрової інфраструктури та поширення інформаційно-комунікаційних технологій розширюють можливості сільських виробників щодо просування продукції, взаємодії зі споживачами та виходу на ширші ринки збуту. Цифрові канали комунікації частково нівелюють територіальну віддаленість сільських виробників від великих міських агломерацій та сприяють формуванню нових моделей взаємодії між виробником і кінцевим споживачем.

Особливого значення у цьому контексті набуває модель прямого продажу продукції кінцевому споживачеві (D2C – direct-to-consumer). Соціальні мережі, месенджери, локальні цифрові спільноти та електронні торговельні майданчики використовуються сільськими підприємцями для формування клієнтської бази, презентації продукції та організації її реалізації безпосередньо споживачам. Застосування таких інструментів дає змогу скоротити кількість посередників, підвищити оперативність комунікації з покупцями та отримувати інформацію про структуру і динаміку попиту.

Вагомим чинником активізації підприємницької діяльності на сільських територіях є розширення доступу до грантових програм та інших форм фінансової підтримки. Недостатність власного капіталу є одним із суттєвих обмежень для започаткування та розвитку малого бізнесу, особливо у капіталомістких напрямках, пов'язаних із придбанням обладнання, створенням виробничої інфраструктури, розвитком садівництва, тепличного господарства та переробки сільськогосподарської продукції.

Державні програми підтримки підприємництва, зокрема програма «Власна справа», а також грантові механізми підтримки садівництва й тепличного господарства, створюють додаткові можливості для залучення фінансових ресурсів на започаткування та розвиток підприємницьких проєктів. Надання грантового фінансування за визначених умов сприяє зниженню бар'єрів входження до підприємницької діяльності та частково компенсує дефіцит власних інвестиційних ресурсів [16].

Додатковим джерелом підтримки виступають програми міжнародних організацій та донорських структур, спрямовані на розвиток малого і середнього підприємництва, підтримку релокованого бізнесу, ветеранів, місцевих кооперативів та інших категорій суб'єктів господарювання. Таке фінансування може спрямовуватися на придбання обладнання, модернізацію виробничих потужностей, розвиток переробки та розширення масштабів підприємницької діяльності. У результаті поєднання державних та міжнародних механізмів підтримки формується додаткове фінансове підґрунтя для реалізації підприємницького потенціалу сільських територій.

Сукупна дія зазначених чинників формує передумови для зміцнення економічної стійкості сільських територій, створення нових робочих місць, підвищення рівня доходів населення та формування локальних ланцюгів створення доданої вартості. Водночас ефективність реалізації зазначених тенденцій залежить від доступності фінансових ресурсів, стану транспортної та цифрової інфраструктури, рівня підприємницьких компетентностей населення, доступу до ринків збуту та результативності державної політики підтримки сільського розвитку.

З огляду на перспективи післявоєнного відновлення України особливої актуальності набуває розвиток промисловості, інноваційної діяльності та індустріальних парків. Водночас до програм відбудови доцільно інтегрувати заходи з підтримки підприємництва у пріоритетних для економіки галузях із належним урахуванням специфіки та потенціалу сільських територій.

Висновки. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано вагомість підприємницької діяльності як одного з ключових чинників забезпечення сталого розвитку сільських територій. Розвиток підприємництва у сільській місцевості сприяє активізації економічних процесів, розширенню можливостей зайнятості населення, ефективнішому використанню локального ресурсного потенціалу та формуванню передумов для підвищення соціально-економічної спроможності територіальних громад.

В умовах поширення технологій Індустрії 4.0 особливого значення набуває цифрова та технологічна трансформація підприємницького середовища. Застосування сучасних цифрових інструментів, інноваційних технологій та нових моделей організації господарської діяльності може створити додаткові можливості для активізації підприємництва у сільських територіях, зокрема шляхом подолання їхньої просторової віддаленості від основних економічних центрів.

Встановлено, що становлення та розвиток сільського підприємництва в Україні стримується комплексом взаємопов'язаних чинників. До найбільш суттєвих із них належать: недостатня підприємницька активність і слабка інституційна спроможність місцевого бізнес-середовища, дефіцит людського та соціального капіталу, неефективне використання місцевих ресурсів, недостатній рівень розвитку інфраструктури, низькі темпи технологічного оновлення аграрного сектору, а також обмежена поінформованість населення щодо наявних інструментів фінансової підтримки, зокрема грантових можливостей.

Водночас результати аналізу динаміки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні свідчать про збереження позитивної тенденції їх кількісного зростання, попри суттєві соціально-економічні виклики, зумовлені повномасштабною війною. Така динаміка характеризує підприємницький сектор як важливий елемент економічної стійкості держави та засвідчує збереження населенням орієнтації на економічну активність, самозайнятність і самореалізацію через підприємницьку діяльність. Отже, подальше формування сприятливого підприємницького середовища на сільських територіях, розвиток людського капіталу, цифровізація бізнес-процесів та розширення доступу до фінансових і грантових ресурсів мають розглядатися як пріоритетні напрями політики сільського розвитку України.

Література:

1. Бірюк, С. В. (2013). Роль держави у фінансовому забезпеченні розвитку аграрного сектору в Україні. *Ринок цінних паперів України*, 1-2, 33–38.
2. Biryuk, S. V. (2013). Rol derzhavy u finansovomu zabezpechenni rozvytku aharnoho sektora v Ukrayini [The role of the state in the financial support of agricultural sector development in Ukraine]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrayiny* [Securities Market of Ukraine], 1-2, 33–38. [in Ukrainian].
3. Губені, Ю. Е. (2007). Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики. *Економіка України*, 4, 62–70.
4. Hubeni, YU. E. (2007). Rozvytok silskykh terytoriy: deyaki aspekty yevropeyskoyi teorii i praktyky [Rural area development: some aspects of European theory and practice]. *Ekonomika Ukrayiny* [Economy of Ukraine], 4, 62–70. [in Ukrainian].
5. Корінець, Р. Я. (2012). *Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: формування і функціонування: методичні рекомендації*. Київ : ННЦ «ІАЕ», 68.
6. Korinet, R. YA. (2012). *Silskohopodarski obsluhovuyuchi kooperatyvy: formuvannya i funktsionuvannya: metodychni rekomendatsiyi* [Agricultural service cooperatives: formation and functioning: methodological recommendations]. Kyiv : NNTS «IAE», 68. [in Ukrainian].
7. Костецька, І. І. (2023). *Стратегічне планування сільського розвитку територіальних громад України*: монографія. Дрогобич: Посвіт, 235.
8. Kostetska, I. I. (2023). *Stratehichne planuvannya silskoho rozvytku terytorialnykh hromad Ukrayiny*: monohrafiya [Strategic Planning for Rural Development of Territorial Communities in Ukraine]. Drohobych: Posvit, 235. [in Ukrainian].
9. Лупенко, Ю. О., Малік, М. Й., Шпикуляк, О. Г. (2006). Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*, 4, 3–10.
10. Lupenko, YU. O., Malik, M. Y., Shpykulyak, O. H. (2006). Rozvytok pidpryyemnytstva v aharnomu sektori ekonomiky [Development of entrepreneurship in the agrarian sector of the economy]. *Ekonomika APK* [Economy of Agro-Industrial Complex], 4, 3–10. [in Ukrainian].
11. Новак, І., Покотиленько, Р. (2019). Зайнятність в Індустрії 4.0: визначаємо національні пріоритети. ZN.UA. <https://zn.ua/ukr/macrolevel/zaynyatist-v-industriyi-4-0-viznachayemo-nacionalni-prioriteti300710_.html>. (2026, серпень, 21).
12. Novak, I., Pokotylenko, R. (2019). Zaynyatist v Industriyi 4.0: vyznachayemo natsionalni priorytety [Employment in Industry 4.0: Defining National Priorities]. ZN.UA. <https://zn.ua/ukr/macrolevel/zaynyatist-v-industriyi-4-0-viznachayemo-nacionalni-prioriteti300710_.html>. (2026, August, 21). [in Ukrainian].
13. Лупенко, Ю. О., Саблук, П. Т., Малік, М. Й., Зіновчук, В. В. та ін. (2001). *Основи аграрного підприємництва*. Київ : Інститут аграрної економіки, 582.
14. Lupenko, YU. O., Sabluk, P. T., Malik, M. Y., Zinovchuk, V. V. ta in. (2001). *Osnovy aharnoho pidpryyemnytstva* [Fundamentals of Agricultural Entrepreneurship]. Kyiv : Instytut aharnoyi ekonomiky, 582. [in Ukrainian].
15. Державна служба статистики України. <<https://stat.gov.ua/uk>>. (2026, серпень, 21).
16. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. <<https://stat.gov.ua/uk>>. (2026, August, 21). [in Ukrainian].
17. Поплавська, О. М. (2018). Глобальні тренди у соціально-трудовій сфері: вплив на зайнятність та оплату праці. *Інфраструктура ринку*, 16, 158–163.
18. Poplavska, O. M. (2018). Hlobalni trendy u sotsialno-trudoviy sferi: vplyv na zaynyatist ta oplatu pratsi [Global trends in the social-labor sphere: impact on employment and remuneration]. *Infrastruktura rynku* [Market Infrastructure], 16, 158–163. [in Ukrainian].
19. Прушківська, Е. В., Ткачук, А. М. (2020). Четверта промислова революція та модифікація зайнятості в Україні. *Інноваційна економіка*, 5–6. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2020.5-6.2>

- Prushkivska, E. V., Tkachuk, A. M. (2020). Chetverta promyslova revolyutsiya ta modyfikatsiya зайнятості в Україні [The Fourth Industrial Revolution and the modification of employment in Ukraine]. *Innovatsiyna ekonomika* [Innovative Economy], 5–6. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2020.5-6.2> [in Ukrainian].
11. Романова, Л. В. (1997). Становлення підприємництва в сільському господарстві. Київ : ІАЕ, 272.
- Romanova, L. V. (1997). *Stanovlennya pidpryyemnytstva v silskomu hospodarstvi* [The Emergence of Entrepreneurship in Agriculture]. Kyiv : IAE, 272. [in Ukrainian].
12. Рябошлык, В. (2017). Четверта промислова революція: небачені можливості і передбачувані виклики. *Економіст*, 6, 1–28.
- Ryaboshlyk, V. (2017). Chetverta promyslova revolyutsiya: nebacheni mozhlyvosti i peredbachuvani vyklyky [The Fourth Industrial Revolution: Unprecedented Opportunities and Foreseeable Challenges]. *Ekonomist*, 6, 1–28. [in Ukrainian].
13. Скіцько, В. І. (2016). Індустрія 4.0 як промислове виробництво майбутнього. *Інвестиції: практика та досвід*, 5, 33–40.
- Skitsko, V. I. (2016). Industriya 4.0 yak promyslove vyrobnytstvo maybutnoho [Industry 4.0 as the industrial production of the future]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investments: Practice and Experience], 5, 33–40. [in Ukrainian].
14. Kłodziński, M. Zagrożenia i szanse stojące przed rozwojem sektora przedsiębiorczości wiejskiej. *Wiś i Rolnictwo* 2: 125–138. <<https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=305909>>. (2026, sierpnia, 21).
- Kłodziński, M. Threats and opportunities facing the development of the rural entrepreneurship sector. *Wiś i Rolnictwo* 2: 125–138. <<https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=305909>>. (2026, August, 21). [in Polish].
15. Белялов, Т. Е. (2022). Інноваційний розвиток підприємництва в умовах війни та в післявоєнний період. *Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» : тези доповідей, м. Київ, 7 жовтня 2022 року*. Київ : КНУТД, 66–67.
- Byelyalov, T. E. (2022). Innovatsiynny rozvytok pidpryyemnytstva v umovakh viyny ta v pislyavoyennyu period [Innovative development of entrepreneurship during the war and in the post-war period]. *Materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Problemy intehratsiyi osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsiyi» : tezy dopovidey, m. Kyiv, 7 stycznia 2022 roku* [Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Problems of Integration of Education, Science, and Business in the Context of Globalization»: abstracts, Kyiv, January 7, 2022]. Kyiv: KNUTD, 66–67. [in Ukrainian].
16. Допомога підприємцям у створенні та розвитку бізнесу. <<https://business.dii.gov.ua/>>. (2026, серпень, 21).
- Dopomoha pidpryyemtsyam u stvorenni ta rozvytku biznesu [Assistance to entrepreneurs in starting and developing a business]. <<https://business.dii.gov.ua/>>. (2026, August, 21). [in Ukrainian].
17. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80>>. (2026, серпень, 21).
- Stratehiya rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytoriy v Ukraini na period do 2030 roku [Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas in Ukraine for the Period up to 2030]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80>>. (2026, August, 21). [in Ukrainian].